

فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۷، شماره پیاپی ۲۶، تابستان ۱۳۹۶

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

تحلیل توانمندی‌ها و قابلیت‌های منطقه‌ای بخش تعاون همدان در جذب سرمایه از دیدگاه کارشناسان بخش تعاون

حسن ریحانی همدانی: کارشناس ارشد مدیریت پروژه، دانشگاه پیام نور، مرکز همدان، همدان، ایران

مصطفی تیموری^۱: استادیار گروه توسعه روستایی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

سید روح الله موسوی: کارشناس ارشد مدیریت توسعه، دانشگاه صنعتی اصفهان، اصفهان، ایران

محمد ابراهیم مصطفایی: کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، واحد بیرجند، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران

پذیرش: ۱۳۹۵/۴/۱۵

صص ۸۰-۶۹

دریافت: ۱۳۹۴/۳/۲۰

چکیده

محدویت منابع مالی جهت تخصیص سرمایه و بالا بودن ریسک سرمایه گذاری در فعالیت‌های تولیدی، برنامه ریزی، تعیین اولویت-های سرمایه‌گذاری و شناخت قابلیت‌های محیطی، بخشی و منطقه‌ای را اجتناب ناپذیر کرده و ضرورت امر ایجاب می‌نماید که در طراحی برنامه‌های توسعه، قابلیت‌ها و توانمندی‌های بخش‌های مختلف اقتصاد از جمله بخش تعاون مورد شناسایی قرار گیرند. در این راستا این تحقیق با هدف تحلیل توانمندی‌ها و قابلیت‌های پیش روی بخش تعاون استان همدان در جذب سرمایه از دیدگاه کارشناسان بخش تعاون استان همدان انجام گرفته است. روش انجام این تحقیق پیمایشی و از نوع توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق شامل کارشناسان شاغل در سازمان‌ها و حوزه‌های مختلف تعاونی استان بود که از میان آنها تعداد ۵۵ نفر با استفاده از فرمول کوکران به عنوان نمونه‌ی آماری تحقیق انتخاب شدند و اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده گردآوری شد. پایایی ابزار تحقیق از طریق ضریب آلفای کرونباخ و روایی آن با استفاده از نظرات متخصصین موضوعی مورد تأیید قرار گرفت. اطلاعات به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS18 و روش‌های آماری توصیفی و تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج آمار توصیفی نشان می‌دهد که میانگین سن پاسخگویان ۳۸/۲۰ سال بوده، جوان‌ترین آن‌ها ۲۶ و مسن‌ترین آن‌ها ۵۴ سال سن داشته‌اند. ۷۴/۵ درصد پاسخگویان لیسانس و ۲۵/۵ درصد آنها فوق لیسانس بوده‌اند. میانگین سابقه‌ی کاری این افراد ۱۷/۵ سال و سابقه کاری آن‌ها بین ۲ تا ۱۹ سال متغیر بوده است. نتایج تحلیل عاملی نشان داد که توانمندی‌ها و قابلیت‌های بخش تعاون استان همدان مجموعاً در پنج عامل استخراج شدند و این عوامل در مجموع ۶۶/۲۹۶ درصد واریانس مشترک بین متغیرها و عامل‌های مورد نظر را تبیین می‌کنند. همچنین نتایج نشان داد که عامل زیربنایی با ۱۶/۷۴۴ درصد، بیشترین و در مقابل عامل اجتماعی، فرهنگی با ۹/۶۸۸ درصد، کمترین سهم واریانس کل را تبیین کرده است.

واژه‌های کلیدی: پتانسیل، سرمایه‌گذاری، تعاون، تحلیل عاملی، همدان.

^۱ . نویسنده مسئول: m.teimoori1982@yahoo.com ۰۹۱۵۹۶۱۱۲۱۶

بیان مسأله:

افزایش تولید در کشورهای در حال توسعه، به منظور تقویت پایه‌های اقتصادی، افزایش سرمایه‌گذاری و همچنین رهایی از وابستگی و رفع عدم تعادل‌های موجود، بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه‌ریزی و شناسایی امکانات و منابع بالقوه اینگونه کشورها بوده و امری حیاتی و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. افزایش پتانسیل تولیدی، نیازمند توجه ویژه به فعالیت بخش‌های مختلف اقتصادی است و این هدف تنها با شناخت امکانات و محدودیت‌ها، تخصیص منابع، ارزیابی درست توانایی‌ها و ارائه راهکارهای مناسب و در نهایت برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری‌های آتی قابل حصول می‌باشد (Reihani Hamadani and Teimoori, 2013:6). در این بین اولین گام در تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی، تعیین مزیت‌های نسبی در بخش‌های عمده اقتصادی به منظور تخصیص بهینه منابع محدود است (Masoom zadeh and torabzadeh, 2004: 69). زیرا اختلاف در مزیت نسبی در بخش‌ها و مناطق مختلف در بین بخش‌های مختلف اقتصادی منجر به شکل‌گیری موقعیت‌های تخصصی مختلف می‌شود (Widgren, 2005: 3). با توجه به اهمیت بخش تعاون در اقتصاد جهان و توانمندی این بخش در ایجاد ارزش افزوده و اشتغال‌زایی، لزوم تقویت بنیان‌های تعاونی و اعمال سیاست‌های سازگار با رشد این بخش ضرورتی اجتناب‌ناپذیر بوده و امروزه این اعتقاد وجود دارد که توانمندسازی افراد با ایجاد تشکل‌های تعاونی، رهیافت بسیار کارآیی در کشورهای در حال توسعه بوده که نتیجه آن، رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی تعاونی‌ها خواهد بود (Coulter, 2005: 12; Fulton, 1999: 2).

کشور ما به دلیل داشتن شرایط غیرهمگن و امکانات طبیعی متنوع، نیازمند برنامه‌ریزی منطقه‌ای به ویژه در سطح استان‌ها است. موفقیت در اجرای برنامه‌ریزی، مستلزم توجه به معیارهای توسعه اقتصادی - اجتماعی بر اساس توانمندی‌های موجود در هر استان می‌باشد. لذا ضرورت امر ایجاد می‌نماید که قابلیت‌ها و توانمندی‌ها مناطق مختلف شناسایی گردند (Reihani Hamadani and Teimoori, 2013:6). شجاعی (۱۳۸۵) نشان می‌دهد که گسترش سیاست‌های حمایتی دولت از بخش تعاون بویژه در قالب شرکت‌های تعاونی چند منظوره بیشترین نقش و تأثیر را در جلب مشارکت‌های مردمی داشته و سپس ارتقاء توانایی‌های علمی و تخصصی مدیران تعاونی‌ها و افزایش میزان آگاهی مردم از بخش تعاونی در اولویت‌های بعدی قرار دارند (Shojaei, 2005). بر این اساس ضرورت امر ایجاب می‌نماید که در طراحی برنامه‌های توسعه‌ای، قابلیت‌ها و توانمندی‌های بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله بخش تعاونی شناسایی گردد. بخش تعاون یکی از سه بخش مهم اقتصادی است که در کنار بخش دولتی و خصوصی در ایران از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار بوده و نقش مهمی در پر کردن شکاف ساختاری - نهادی، کارکردی عملکردی بین بخش‌های خصوصی و دولتی، همگرایی کارکردی این بخش‌ها و در نتیجه ظرفیت‌سازی برای توسعه پایدار ملی در ابعاد مختلف و یکپارچه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، نهادی و مدنی ایفا می‌نماید (Reihani Hamadani and Teimoori, 2013:6). ولی متأسفانه با وجود پتانسیل بالای بخش تعاون در استان همدان، این بخش در این استان از پویایی چندانی برخوردار نبوده و نتوانسته است نقش بالایی در ایجاد ارزش افزوده و اشتغال‌رایی داشته باشد و بر هیچ کس پوشیده نیست که می‌توان با اندکی توجه به بخش تعاون و همچنین اتخاذ تحقیقات و اجرای سیاست‌های صحیح تا حدی به یکی از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاران و مسئولان در این استان جامه عمل پوشاند (Teimoori et al, 2013: 7). در این راستا این مطالعه با هدف تحلیل توانمندی‌ها و قابلیت‌های بخش تعاون استان همدان در جذب سرمایه از دیدگاه کارشناسان بخش تعاون استان انجام گرفته، به سؤالات زیر پاسخ گوید:

- توانمندی‌ها و قابلیت‌های سرمایه‌گذاری بخش تعاون استان همدان چه می‌باشند؟
- توانمندی‌ها و قابلیت‌های سرمایه‌گذاری بخش تعاون استان همدان در چه عامل‌هایی قابل تلخیص هستند؟
- سهم هر یک از عامل‌های تلخیص شده چه میزان می‌باشد؟

پیشینه نظری تحقیق:

تفضلی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای با عنوان "اولویت بندی صنایع در بخش تعاون کشور با توجه به سرانه اشتغال، سرمایه‌گذاری و دوره بازگشت سرمایه" نشان داد که اشتغال‌زایی در صنایع بخش تعاون کشور به طور کلی از اشتغال‌زایی در صنایع کل کشور

تبعیت دارد، لذا برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی که در سطح کلان جهت ایجاد اشتغال‌زایی در صنایع صورت می‌پذیرد، تأثیر یکسانی بر صنایع بخش تعاونی و جذب نیروی انسانی در این بخش خواهد داشت. همچنین متوسط سهم ۱/۵ درصدی صنایع بخش تعاون از کل اشتغال در صنایع کشور نشانگر ضعف بخش تعاون کشور در جذب نیروهای شاغل در بخش صنعت کشور در دوره مطالعه دارد (Tafzili, 2008). نتایج تحقیق شجاعی (۱۳۸۵) با عنوان "جذب سرمایه‌ها و جلب مشارکت شهروندان به تعاونی‌های استان قزوین" حاکی از آن است که پاسخ دهندگان از حیث اولویت‌بندی در بین فرضیات، معتقدند بیشترین نقش و تأثیر را گسترش سیاست‌های حمایتی دولت از بخش تعاون بویژه در قالب شرکت‌های تعاونی چند منظوره در جلب مشارکت‌های مردمی داشته و سپس ارتقاء توانایی‌های علمی و تخصصی مدیران تعاونی‌ها و افزایش میزان آگاهی مردم از بخش تعاونی در اولویت‌های بعدی قرار دارند (Shojaei, 2005). در مطالعه دیگری که پیشرو (۱۳۸۴) با عنوان "بررسی راهکارهای توسعه اشتغال و سرمایه‌گذاری در تعاونی‌های مرزی استان بوشهر انجام داد که ویژگی‌های خاص این تعاونی‌ها نظیر سرمایه‌ناچیز، توان ضعیف مدیریت پروژه‌های فنی و تولیدی و درآمد ناچیز ناشی از فعالیت موجب محدود شدن زمینه‌های سرمایه‌گذاری شده است، بررسی اولویت‌های سرمایه‌گذاری برای تعاونی‌های مرزی با توجه به فاکتورهای ده گانه انتخاب طرح‌های سرمایه‌گذاری نشان داد که ایجاد واحدهای بسته بندی و فرآوری با اولویت صادرات که در زمره صنایع کوچک قرار می‌گیرند، می‌تواند زمینه مناسبی برای ایجاد درآمد پایدار برای تعاونی‌ها محسوب گردد هر چند که تولیدات این طرح‌ها می‌تواند کالاهای صادراتی تعاونی‌های مرزی را نیز تأمین نماید (Pishro, 2004).

رهبر و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه‌ای پیرامون موانع سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران نشان دادند که ساختار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جامعه از جمله عواملی هستند که می‌توانند نقش تعیین کننده‌ای در تصمیم‌گیری اشخاص و گروه‌ها در امر سرمایه‌گذاری داشته باشند (Rahbar et al, 2006). نتایج تحقیق شاکری و سلیمی (۱۳۸۳) نشان می‌دهد که فقدان سازمان‌های اجرایی مناسب و عدم برخورداری از سطح مدیریت اجرایی قوی و کارا، مهم‌ترین مشکل منطقه آزاد چابهار در جذب سرمایه‌های خارجی می‌باشد (Shakery and Salimi, 2003). عرب مازار و خادمیان (۱۳۹۲)، نشان دادند که زیربخش‌های زراعت و باغبانی اولویت اول را از حیث جذب سرمایه در میان سایر زیربخش‌های کشاورزی به خود اختصاص داده‌اند (Arab Mazar and Khademian, 2012). حکمت و رحمتی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای نشان دادند که اولویت سرمایه‌گذاری در استان ایلام به ترتیب به بخش‌های صنایع مواد غذایی و آشامیدنی و دخانیات، محصولات کانی غیرفلزی، محصولات اساسی فولاد و ذوب آهن و کشاورزی اختصاص دارد (Hekmat and Rahmati, 2008). فلاحتی و احمدیان (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای زمینه‌های اولویت دار سرمایه‌گذاری در بخش صنعت استان کرمانشاه را بررسی کرده و نشان دادند که صنایع کانی غیرفلزی، تولید ماشین‌آلات مولد برق و محصولات کاغذی از بیشترین میزان اولویت سرمایه‌گذاری صنعتی در استان برخوردارند (Falahati and Ahmadian, 2009). مجتهد (۱۳۸۶) در تحقیقی با عنوان "بررسی زمینه‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش تعاونی در فعالیت‌های زیر بنایی استان گیلان" نشان داد که امکان سرمایه‌گذاری جدید تعاونی‌ها در فعالیت تعمیرات ابنیه فنی و عملیات حفاظت پلها و تونل‌ها با ۹۶/۷ درصد در رتبه اول قرار دارد. امکان سرمایه‌گذاری در مرمت و توسعه ساختمان‌های اداری در رتبه دوم و خط کشی و تجهیز راهها به علائم و تجهیزات ایمنی و تأمین تجهیزات ایمنی و توسعه شبکه مخابرات راههای استان مشترکاً از نظر امکان سرمایه در رتبه سوم قرار می‌گیرند. بیشترین درصد عدم امکان سرمایه‌گذاری تعاونیها به فعالیت احداث راههای جنگلی اختصاص دارد (Mojtahed, 2006).

مدل‌های نظری موجود در زمینه سرمایه‌گذاری را می‌توان به سه طبقه کلی مدل‌های شتاب، مدل‌های سود انتظاری و مدل‌های نئوکلاسیک‌ها تقسیم بندی کرد. اقتصاددانان کلاسیک با استفاده از روش اقتصاد کلان مسئله رشد اقتصادی را بررسی می‌کنند. از نظر آنان تقاضا برای سرمایه‌گذاری تابع غیرمستقیمی از نرخ بهره و بازار سرمایه تعیین کننده‌ی این نرخ است (Tafzili, 1995: 21). نئوکلاسیک‌ها علاوه بر تأیید نظریات کلاسیک‌ها نظریات خود را براساس مفاهیم نهایی و مطلوبیت نهایی بیان می‌کنند. در این مکتب، سرمایه‌گذاری از عامل سرمایه شروع می‌شود و قیمت‌ها در تصمیمات سرمایه‌گذاری نقش زیادی دارد. از نظر کینز سرمایه‌گذاری به کارایی نهایی سرمایه نسبت به نرخ بهره هزینه فرصت منابع سرمایه‌گذاری

شده بستگی دارد و سرمایه گذاری واقعی تا آن حد صورت می‌گیرد که نرخ بازده نهایی بالاتر از نرخ بهره بازار شود (Khan and Reinhart, 1990: 5). نظریه شتاب، سرمایه گذاری را یک نسبت خطی از تغییرات تولید در نظر می‌گیرد. بر اساس این نظریه با وجود نسبت رشد سرمایه به محصول، محاسبه سرمایه گذاری مورد نیاز برای حصول مقدار مشخصی از تولید ساده خواهد بود. در این مدل انتظارات، سودآوری و هزینه های سرمایه نقش ندارند (Khan and Reinhart, 1990: 7). جورگنسن و هال و جورگنسن عنوان کردند که روش ذخیره بهینه سرمایه به قیمت تولید و هزینه استعمال سرمایه بستگی دارد. شکاف بین ذخایر سرمایه جاری و مطلوب از طریق تأخیر در تصمیم گیری منجر به ارائه معادله سرمایه گذاری (تغییر در ذخایر سرمایه) می‌شود (Reihani Hamadani and Teimoori, 2013:9).

عموماً عوامل تأثیرگذار بر سرمایه گذاری نیز به دو دسته شناخته شده و نامشخص تقسیم می‌گردد، از عوامل شناخته شده برخی قابل اندازه گیری نیست، ولی بعضی عوامل مثل سطح درآمد، سرمایه گذاری دولتی، اعتبارات بانکی، پس انداز و نرخ تورم قابل اندازه گیری هستند، سطح درآمد، با توجه به نظریه های سرمایه گذاری، (اصل شتاب) تغییرات سطح درآمد تأثیر بیشتری نسبت به سطح مطلق درآمد دارد، بنابراین سطح درآمد یا تغییرات سطح درآمد را می‌توان به عنوان عامل مؤثر بر سرمایه گذاری خصوصی تلقی کرد (Akhavi, 1992: 78). سرمایه گذاری دولتی، به لحاظ نظری اگر در حیطه بخش خصوصی و فعالیتهای تولیدی وارد شود، به عنوان جایگزینی قدرتمند برای بخش خصوصی عمل می‌کند (اثر تخلیه ای) و اگر سرمایه گذاری بخش عمومی در حیطه کالاهای عمومی باشد به عنوان بخش مکمل برای سرمایه گذاری خصوصی عمل می‌کند (اثر کششی) (Reihani Hamadani and Teimoori, 2013:9). در مورد تأثیر اعتبارات و تسهیلات بانکی بر سرمایه گذاری خصوصی در قالب نظریه های سیاست پولی اقتصاد کلان تردیدی وجود ندارد و نقش سیاست پولی در تشویق سرمایه گذاری خصوصی حائز اهمیت است، برای این منظور از طریق ایجاد تسهیلات لازم در زمینه افزایش حجم پول و کاهش هزینه های سرمایه گذاری، مانند تغییر در نرخ ذخیره قانونی و نرخ تنزیل مجدد، سرمایه گذاری اقتصاد افزایش می‌یابد. نرخ تورم داخلی نیز از جمله متغیرهایی است که بر تقاضای سرمایه گذاری مؤثر است. تورم لجام گسیخته، که همراه با افزایش تولید نیز باشد، تأثیر منفی روی سرمایه گذاری خصوصی می‌گذارد. نرخ تورم بالا ریسک فعالیتهای تولیدی را افزایش می‌دهد و بخش سوداگری اقتصاد را با سود سرشاری مواجه می‌کند و در نتیجه منابع را از فعالیتهای تولیدی و سرمایه گذاری به سمت خدمات کاذب، احتکار و فعالیتهای تجاری زودبازده سوق می‌دهد و سرمایه گذاری خصوصی را می‌کاهد، در نهایت پس انداز می‌تواند از طریق نظام بانکی یا بازارهای ملی وارد جریان کار و تولید شود و به صورت فزاینده درآمد ملی را افزایش دهد، در واقع پس انداز ملی بهترین منبع سرمایه گذاری به حساب می‌آید، زیرا بازده آن برای اقتصاد ملی در بالاترین سطح قرار دارد (Reihani Hamadani and Teimoori, 2013:12).

سرمایه گذاری یا تشکیل سرمایه، زمانی امکان پذیر است که تخصیص منابع منجر به افزایش ذخایر سرمایه ای مادی و انسانی شود. تشکیل سرمایه عامل مهم و بنیادی در تحقق توسعه است، زیرا برای تولید کالاهای سرمایه ای، واسطه ای و ایجاد خدمات زیربنایی، که شرط لازم توسعه محسوب می‌شود، به سرمایه نیاز است. در مراحل اولیه رشد و توسعه به دلیل فقر شدید، تشکیل پس انداز لازم و سرمایه، کاری دشوار است. در این مرحله از توسعه مهمترین تنگنا و همچنین اصلی ترین متغیر حرکت، فرایند تراکم بیشتر پس انداز و تبدیل آن به سرمایه است، ولی به محض اینکه یک ساختار اقتصادی از حالت سکون به حرکتی رشدیابنده تمایل پیدا کند، این چنین اقتصادی خود سرمایه لازم را برای مراحل بعدی حرکت خویش فراهم خواهد ساخت. منبع تشکیل سرمایه پس انداز است. هرچه میزان پس انداز بیشتر باشد شرایط و امکانات برای سرمایه گذاری هموارتر خواهد بود.

در این راستا کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، به منظور تقویت پایه های اقتصادی و افزایش سرمایه گذاری و همچنین رهایی از وابستگی و رفع عدم تعادل های موجود، بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه ریزی و شناسایی امکانات و منابع بالقوه خود بوده و امری حیاتی و اجتناب ناپذیر می‌باشد، افزایش توان تولیدی، نیازمند توجه ویژه به بخش های مختلف فعالیت های اقتصادی به ویژه بخش تعاون و افزایش سرمایه گذاری در این بخش ضروری به نظر می‌رسد و این مقصود تنها با

شناخت امکانات و محدودیت‌ها، تخصیص منابع، ارزیابی درست توانایی‌ها و ارائه راهکارهای مناسب و در نهایت برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری‌های آتی قابل حصول می‌باشد، بر این اساس ضرورت امر ایجاب می‌نماید که قابلیت‌ها و توانمندی‌های بخش‌های مختلف اقتصاد از جمله بخش تعاون در این کشورها شناسایی شوند شکی نیست که با توجه ویژه به بخش تعاون در جای‌جای ایران از جمله استان همدان و اعمال مدیریت‌های علمی، بخش تعاون استان همدان می‌توان بدون هیچ شبهه‌ای، علاوه بر ایجاد اشتغال مفید و افزایش تولید در سطح استان و منطقه، به ارزآوری صادرات غیر نفتی در سطح ملی نیز از این طریق کمک کرد.

روش تحقیق:

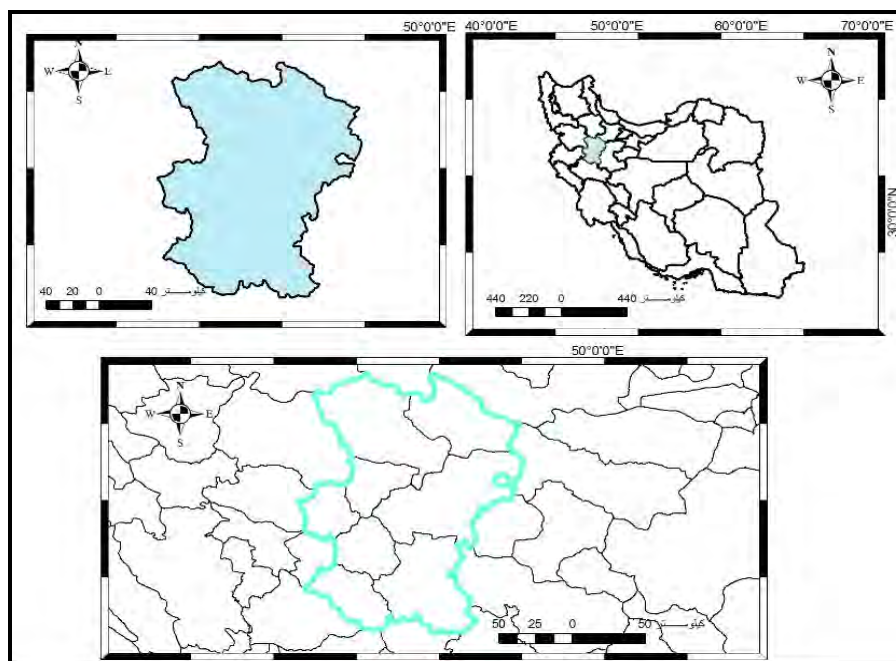
این پژوهش به صورت پیمایشی انجام شده، اطلاعات مربوط به کلیات موضوع از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اطلاعات محیطی با استفاده از پرسشنامه به صورت میدانی جمع‌آوری گردیده است. جامعه آماری این تحقیق شامل کارشناسان شاغل در سازمان‌ها و حوزه‌های مختلف تعاونی استان همدان می‌باشند با توجه به تعداد افراد جامعه آماری، با استفاده از فرمول کوکران نمونه آماری برابر با ۵۵ کارشناس برآورد گردیده و نمونه‌ی مورد مطالعه به روش تصادفی ساده انتخاب شدند، اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شد پرسشنامه شامل دو بخش ویژگی‌های فردی-حرفه‌ای و توانمندی‌ها و قابلیت‌های منطقه‌ای بخش تعاون استان همدان در جذب سرمایه با ۲۱ گویه در قالب طیف لیکرت طراحی گردیده است، روایی محتوایی ۱ پرسشنامه در اختیار ۵ نفر از متخصصین ترویج و آموزش کشاورزی و توسعه کشاورزی قرار گرفت و اطلاعات پرسشنامه مورد بازبینی و تصحیح قرار گرفتند. به منظور تأیید پایایی پرسشنامه تعداد ۲۰ پرسشنامه در بین جامعه آماری توزیع گردید و ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه برابر با ۰/۷۸ به دست آمد که نشان از قابلیت پایایی پرسشنامه داشته دارد، در مرحله پایانی اطلاعات به دست آمده با استفاده از نرم افزار *SPSS* و روش‌های آماری مختلف نظیر آمار توصیفی و تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

برای تشخیص مناسب بودن داده‌ها جهت تحلیل عاملی از ضریب KMO ^۲ و آزمون بارتلت^۳ استفاده شد، نتایج این آزمون‌ها نشان داد که مقدار KMO برابر با ۰/۷ به دست آمد که مقدار بسیار خوبی برای تحلیل عاملی است. همچنین آزمون بارتلت با ارزش ۲۶۹/۶۵۵ در سطح ۱ درصد معنی‌دار شد که نتایج آزمون KMO را مورد تأیید قرار می‌دهد. به منظور تعیین تعداد عوامل از معیار مقدار ویژه استفاده شد، براساس این ملاک، تنها عواملی مورد پذیرش قرار می‌گیرند که مقدار ویژه آنها از عدد یک بزرگ‌تر باشد (Mansourfar, 2008). در نهایت به منظور ساده کردن ساختار عامل‌ها و تفسیرپذیر کردن آنها از چرخش عاملی به روش واریمکس استفاده شده است.

¹- Content Validity

² Kaiser Meyer Olkin

³ Bartlett test

شکل ۱- نقشه موقعیت استان همدان (محدوده‌ی مورد مطالعه)

نتایج و بحث:

ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای کارشناسان:

- میانگین سن کارشناسان مورد مطالعه در بخش تعاون استان همدان حدود ۳۸/۲۰ سال بوده، جوان‌ترین آن‌ها ۲۶ و مسن‌ترین آن‌ها ۵۴ سال سن داشته‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال و کمترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال بوده است. ۷۴/۵ درصد (۴۱ نفر) از کارشناسان مورد مطالعه لیسانس، ۲۵/۵ درصد (۱۴ نفر) فوق لیسانس بوده‌اند. دیگر یافته‌ها پیرامون سابقه کاری کارشناسان مورد مطالعه حاکی از آن است که میانگین سابقه کاری این افراد ۱۷/۵ سال بوده، سابقه کاری آن‌ها بین ۲ تا ۱۹ سال متغیر بوده، بیشترین سابقه کاری به رده ۶-۴ سال تعلق داشته و کمترین سابقه مربوط به رده سنی ۸-۶ سال می‌باشد. یافته‌های تحقیق مربوط به جنسیت کارشناسان مورد مطالعه نشان می‌دهد که ۴۲ نفر پاسخگویان مرد و ۱۳ نفر آنان زن بوده‌اند. (جدول شماره ۱).

جدول ۱. ویژگی‌های فردی حرفه‌ای کارشناسان بخش تعاون استان همدان

متغیر	طبقه	فراوانی	درصد
سن (سال)	۲۰-۳۰	۸	۱۴/۴
	۳۱-۴۰	۲۳	۴۱/۸
	۴۱-۵۰	۲۲	۵۰
	۵۱-۶۰	۷	۱۲/۷
سطح تحصیلات	لیسانس	۴۱	۷۴/۵
	فوق لیسانس	۱۴	۲۵/۵
سابقه کاری (سال)	کمتر از ۵	۵	۹/۱
	۵-۱۰	۱۲	۲۱/۸
	۱۰-۱۵	۱۸	۳۲/۷
	۱۵-۲۰	۲۰	۳۶/۴
جنسیت	مرد	۴۲	۷۶/۴
	زن	۱۳	۲۳/۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق. ۱۳۹۳.

تحلیل عاملی:

در تحقیق حاضر از تحلیل عاملی با رویکرد تلخیص داده‌ها استفاده شده است. هدف اصلی این روش، تبیین تعداد زیادی از متغیرها، براساس یک ساختار اصلی و با عناصر کمتر می‌باشد. همان طور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد متغیرهای مورد بررسی پس از چرخش در پنج عامل تلخیص شدند. به بیانی دیگر تعداد عامل هایی که از لحاظ آماری معنی دار بود و مقدار ویژه ی آنها بیشتر از یک بود پنج عامل بودند که این عامل ها در مجموع ۶۶/۲۹۶ درصد واریانس مشترک بین متغیرها و عامل های مورد نظر را تبیین می کنند. همچنین بر اساس یافته های تحقیق مندرج در جدول ۲ می توان نتیجه گرفت که عامل اول از بین دیگر عوامل استخراجی ۱۶/۷۴۴ درصد تبیین شده را به خود اختصاص داده و در مقابل عامل پنجم با ۹/۶۸۸ درصد، کمترین سهم واریانس کل را تبیین کرده است. وضعیت قرارگیری مجموعه‌ای از متغیرهای مورد بررسی با توجه به عوامل استخراج شده، بعد از چرخش عامل ها به روش واریماکس و نامگذاری عاملها، در جداول ۲ الی ۷ قابل مشاهده است.

جدول ۲- عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
اول	۲/۸۶۶	۱۵/۴۳۳	۱۵/۴۳۳
دوم	۲/۳۲۴	۱۵/۰۲۱	۳۰/۴۵۴
سوم	۲/۱۲۰	۱۳/۹۷۸	۴۳/۴۳۲
چهارم	۱/۸۷۲	۱۲/۱۷۶	۵۶/۶۰۸
پنجم	۱/۳۵۶	۹/۶۸۸	۶۶/۲۹۶

مأخذ: یافته های تحقیق. ۱۳۹۳.

با بررسی متغیرهای مبین عامل اول، با توجه به ماهیت و کارکرد آنها که حاکی از مسایل زیربنایی است؛ این عامل را می توان تحت عنوان "عامل زیربنایی" نام گذاری کرد. این عامل از پنج متغیر "وجود زیرساخت های لازم مثل: آب، برق، فناوری اطلاعات"، "وجود بازار مناسب و در دسترس برای کالاهای تولیدی کشاورزی و صنعتی"، "وجود مراکز متعدد دانشگاهی، آموزشی و فرهنگی"، "قابلیت قابل ملاحظه در بخش صنعت جهانگردی و گردشگری" و "قوانین، مقررات، آیین نامه ها و بخشنامه های مناسب حمایت کننده از فعالیت های تعاونی" می باشد و این متغیرها ۱۵/۴۳۳ درصد از واریانس کل تبیین شده را به خود اختصاص داده‌اند. (جدول شماره ۳).

جدول ۳- متغیرهای مربوط به عامل زیربنایی، میزان ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	متغیرها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده
زیربنایی	وجود زیرساخت های لازم مثل: آب، برق، فناوری اطلاعات	۰/۷۳۲	۱۵/۴۳۳
	وجود بازار مناسب و در دسترس برای کالاهای تولیدی کشاورزی و صنعتی	۰/۷۶۰	
	وجود مراکز متعدد دانشگاهی، آموزشی و فرهنگی	۰/۸۷۶	
	قابلیت قابل ملاحظه در بخش صنعت جهانگردی و گردشگری	۰/۶۹۲	
	قوانین، مقررات، آیین نامه ها و بخشنامه های مناسب حمایت کننده از فعالیت های تعاونی	۰/۷۸۴	

مأخذ: یافته های تحقیق. ۱۳۹۳.

همان طور که نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد عامل دوم یعنی عامل تولیدی شامل متغیرهای "پتانسیل ایجاد صنایع فرآوری مواد معدنی"، "قابلیت تولیدات محصولات کشاورزی (زراعی و باغی و دامی)"، "وجود منابع عمده و متعدد معدنی"، "قابلیت های تولیدی صنایع دستی و روستائی"، "پتانسیل ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و دامداری و باغداری" و "قراهم بودن و در دسترس بودن مواد اولیه فعالیت های تولیدی و خدماتی مورد نیاز منطقه" بوده که این متغیرها حدود ۱۵/۰۲۱ واریانس کل را تبیین نموده است.

جدول ۴- متغیرهای مربوط به عامل تولیدی، میزان ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	متغیرها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده
تولیدی	پتانسیل ایجاد صنایع فرآوری مواد معدنی	۰/۷۴۴	۱۵/۰۲۱
	قابلیت تولیدات محصولات کشاورزی (زراعی و باغی و دامی)	۰/۷۵۶	
	وجود منابع عمده و متعدد معدنی	۰/۷۳۱	
	قابلیت‌های تولیدی صنایع دستی و روستائی	۰/۵۳۵	
	فراهم بودن و در دسترس بودن مواد اولیه فعالیت‌های تولیدی و خدماتی مورد نیاز منطقه	۰/۶۴۱	
	پتانسیل ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و دامداری و باغداری	۰/۷۶۶	

مأخذ: یافته‌های تحقیق. ۱۳۹۳.

عامل سوم به الزامات اقتصادی و مالی مربوط بوده از این رو، این عامل تحت عنوان "عامل اقتصادی" نامگذاری شد. همان طور که نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد این عامل در برگیرنده ی متغیرهای "فراهم بودن زمینه سرمایه گذاری در فعالیت‌های تعاونی چه به صورت داخلی و چه به صورت خارجی"، "بالا بودن نسبی حجم سپرده‌های مردمی در شبکه بانکی و مالی"، "توانایی بالقوه بخش تعاون برای جذب و تجمیع سرمایه‌های کوچک مردمی"، "سوددهی و درآمدزایی پایین در قالب تعاونی"، "تعیین و تعریف اعتبار و بودجه مناسب برای حمایت از فعالیت‌های تعاونی" و "تضمین سرمایه‌گذاری در بخش تعاون بوده و در مجموع ۱۳/۹۷۸ درصد از کل واریانس تبیینی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۵- متغیرهای مربوط به عامل اقتصادی، میزان ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	متغیرها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده
اقتصادی	فراهم بودن زمینه سرمایه گذاری در فعالیت‌های تعاونی چه به صورت داخلی و چه به صورت خارجی	۰/۷۳۲	۱۳/۹۷۸
	بالا بودن نسبی حجم سپرده‌های مردمی در شبکه بانکی و مالی	۰/۷۶۳	
	توانایی بالقوه بخش تعاون برای جذب و تجمیع سرمایه‌های کوچک مردمی	۰/۷۰۹	
	سوددهی و درآمدزایی بالا در قالب تعاونی	۰/۶۸۷	
	تعیین و تعریف اعتبار و بودجه مناسب برای حمایت از فعالیت‌های تعاونی	۰/۶۳۳	
	تضمین سرمایه‌گذاری در بخش تعاون	۰/۵۶۳	

مأخذ: یافته‌های تحقیق. ۱۳۹۳.

پنجمین عامل منعکس‌کننده‌ی وضعیت نیروی انسانی موجود در بخش تعاون همدان بوده، به همین دلیل برای این عامل، عنوان "عامل انسانی" انتخاب گردید. که شامل سه متغیر "وجود نیروی انسانی متخصص و کارآمد به اندازه کافی"، "بالا بودن نرخ باسوادی و وجود نیروهای انسانی متخصص و مجرب" و "وجود تعاون‌گران توانمند در استان که از تعهد و تخصص و توان مالی لازم برخوردارند" بوده و ۱۲/۱۷۶ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. (جدول شماره ۶).

جدول ۶- متغیرهای مربوط به عامل انسانی، میزان ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	متغیرها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده
انسانی	وجود نیروی انسانی متخصص و کارآمد به اندازه کافی	۰/۶۷۱	۱۲/۱۷۶
	بالا بودن نرخ با سواد و وجود نیروهای انسانی متخصص و مجرب	۰/۷۴۲	
	وجود تعاونگران توانمند در استان که از تعهد و تخصص و توان مالی لازم برخوردارند	۰/۵۸۸	

مأخذ: یافته‌های تحقیق. ۱۳۹۳.

عامل ششم به وضعیت اجتماعی و فرهنگی استان همدان اشاره دارد. به همین دلیل برای این عامل، عنوان "عامل اجتماعی- فرهنگی" انتخاب گردید. همانطوریکه جدول ۷ نشان می‌دهد این عامل شامل سه متغیر "وجود اعتماد در روابط شخصی"، "وجود روحیه کارگروهی در بین مردم استان" و "وجود اعتماد بین مردم و مسئولین بخش تعاون" بوده و ۹/۶۸۸ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

جدول ۷- متغیرهای مربوط به عامل اجتماعی- فرهنگی، میزان ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	متغیرها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده
اجتماعی- فرهنگی	وجود اعتماد در روابط شخصی	۰/۶۷۷	۹/۶۸۸
	وجود روحیه کارگروهی در بین مردم استان	۰/۷۱۱	
	وجود اعتماد بین مردم و مسئولین بخش تعاون	۰/۵۶۱	

مأخذ: یافته‌های تحقیق. ۱۳۹۳.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

توانمندی‌ها و قابلیت‌های پیش روی بخش تعاون استان همدان در جذب سرمایه را می‌توان در پنج عامل زیربنایی، تولیدی، اقتصادی، انسانی و اجتماعی- فرهنگی تقسیم بندی کرد. از بین عوامل استخراجی بیشترین درصد واریانس تبیین شده مربوط به عامل زیربنایی بوده و در مقابل کمترین درصد واریانس تبیین شده مربوط عامل اجتماعی- فرهنگی بوده است. عامل زیربنایی منعکس کننده ی وضعیت زیرساخت های لازم مثل: آب، برق، فناوری اطلاعات، بازار فروش برای کالاهای تولیدی کشاورزی و صنعتی، وجود مراکز متعدد دانشگاهی، آموزشی و فرهنگی، قابلیت قابل ملاحظه در بخش صنعت جهانگردی و گردشگری و قوانین، مقررات، آیین نامه ها و بخشنامه های مناسب حمایت کننده از فعالیت های تعاونی می‌باشد. پتانسیل بالای بخش صنعت جهانگردی و گردشگری در استان همدان ناشی از وجود مراکز ماندگار علی صدر و در هم تنیدگی جاذبه های طبیعی و فرهنگی در منطقه می باشد، ولی متأسفانه به صنعت توریسم در این استان به عنوان یکی از راهبردهای توسعه منطقه ای توجه نشده و به علت فراهم نیابردن بستر سرمایه گذاری و عدم شناسایی قابلیت‌های گردشگری منطقه، این صنعت مورد بی مهری قرار گرفته است. بنابراین می توان در صورت اتخاذ سیاست‌های مناسب و اقدامات لازم، نسبت به جذب سرمایه به این بخش، به رشد اقتصادی منطقه امیدوار بود. زیرا گردشگری می تواند در وهله ی اول به عنوان کاتالیزوری در توزیع درآمد ملی بین احاد جامعه کمک کرده و باعث افزایش درآمد و اشتغال برای ساکنان محلی شود، بنابراین این مهم باید در سرلوحه‌ی برنامه‌های توسعه‌ای استان قرار گیرد.

وجود مراکز متعدد دانشگاهی، آموزشی و فرهنگی در استان همدان، نوید دهنده‌ی وجود نیروی انسانی متخصص و کارآمد با سطح سواد بالا در استان داشته و در صورتی که به اشتغال آنها توجه نشود می تواند معضلات اجتماعی و اقتصادی بسیاری برا استان و کشور به بار آورد زیرا چالش اشتغال یا موضوع بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، نه فقط یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی روز در کشور به شمار می‌آید بلکه با توجه به میزان رشد جمعیت در دو دهه گذشته می‌توان آن را مهم‌ترین چالش

چند دهه آینده نیز به حساب آورد، حل معضل بیکاری جامعه فعلی ایران تنها از طریق بخش دولتی میسر نمی‌باشد، چرا که استخدام در بخش دولتی به ندرت صورت می‌گیرد و سیاست دولت مبنی بر کاستن از بار سنگین این بخش باید عملی گردد. یکی از مناسب‌ترین ساختارها و سازمان‌هایی که می‌تواند افراد فارغ التحصیل جویای کار را داخل خود جای دهد بخش تعاونی است. زیرا اکثر تحصیل کرده‌ها و فارغ التحصیلان جامعه فاقد سرمایه کافی برای آغاز و تدارک فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و ایجاد منبع درآمد و زمینه شغلی می‌باشند و اغلب به لحاظ کمبود یا فقدان سرمایه کافی برای آغاز فعالیت در زمینه‌های مختلف دچار مشکل می‌باشند. در نتیجه فارغ التحصیلان بیکار جویای کار می‌توانند با تشکیل تعاونی‌های مختلف و ادغام سرمایه‌های فکری و مادی و تبدیل سرمایه‌های کوچک به سرمایه‌های کلان نیازهای خود از جمله اشتغال را با فعالیت‌های مردمی خودشان برآورد سازند. بنابراین ضرورت دارد از ظرفیت‌های تولیدی استان استفاده بهینه شده و با اعطای وام‌های بلند مدت و کم بهره و تجمیع سرمایه‌های کوچک در دسترس آنها و گسیل آنها به سمت بخش تولید استان، زمینه اشتغالزایی مولد و ایجاد تعادل اقتصادی در استان را فراهم آورد.

قابلیت بالای تولید محصولات کشاورزی، منابع معدنی، صنایع دستی و روستائی در استان از یک طرف و توانایی بالقوه بخش تعاون برای جذب و تجمیع سرمایه‌های کوچک مردمی، بالا بودن نسبی حجم سپرده‌های مردمی در شبکه بانکی و مالی، سوددهی و درآمدزایی بالا در قالب تعاونی و وجود بازار مناسب و در دسترس برای کالاهای تولیدی کشاورزی و صنعتی در استان از طرف دیگر، پیشنهاد می‌گردد گسترش ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و دامی، صنایع فراوری معدنی و صنایع دستی در قالب شرکت‌های تعاونی در دستور کار متولیان امر قرار گیرد.

References:

1. Akhavy. A. (1992): *International trade, business strategy and economic development, institution Ministry of Foreign Affairs, Tehran, (in persian).*
2. Arabmazar, A. and Khademian, S. (2012), *Investment priorities in the Agricultural Sector, Development and Agriculture Economic, Vol. 24, Vol, 82, pp: 27-43., (in persian).*
3. Bronson, W. (1999): *Theory and macroeconomic policies, translated Abbas Shaker, Nay Publishing, Tehran, (in persian).*
4. Falahati, A, and Ahmadian. (2009): *Economic Survey and prioritization of industrial investment in Kermanshah province, Journal of Economy and Regional Development, No. 2, pp: 23-45. , (in persian).*
5. Hekmat. B and Rahmati, D. (2015): *Determination of priorities for investment in economic sectors in Ilam Province by using the input - output table and GRIT Method, Development and Agriculture Economic, Vol. 36, pp:19-41. , (in persian).*
6. Mansourfar. K, (2008), *Advanced statistical methods With computer programs, Tehran University Press, Tehran. , (in persian).*
7. Masumzadeh. S. M and Torabzade. A, (2003), *prioritizing the industrial production of Iran by using Analytical Hierarchy Process, Journal of Commercial Research, No. 30, pp: 69-83., (in persian).*
8. Mojtahed. D, (2006), *Study of the cooperative sector for investment in the infrastructural activities of Gilan Province, Research Project in Cooperative Organization of Qazvin. , (in persian).*
9. Pishro, H. (2004): *Survey of strategies for the development Employment and investment in province border cooperatives, Research Project in Cooperative Organization of Bushehr, (in persian).*
10. Rahbar. F., Khamene. F and Mohammadi. SH, (2006): *Barriers to investment and its impact on economic growth in Iran ", Journal of Economic Research, No. 81, pp: 111-138. , (in persian).*
11. Reihani hamadani. H, and Teimoori. M, (2013): *Prioritizing the fields of investment in various areas of cooperation in the city of Hamedan, using AHP, , Research Project in Payamnoor University, Hamadan Center. , (in persian).*

12. Shakery. A, and Salimi. F, (2003), *Factors affecting on investment Attract in Chabahar Free Regional and prioritize them by using a mathematical technique AHP*, *Commercial Research*, No. 3, pp: 95-129. (in persian).
13. Shojaei, S.E. (2005), *Attract investments and citizens' participation to cooperatives OF Qazvin province, Research Project in Cooperative Organization of Qazvin.* , (in persian).
14. Tafazoli, F. (1995): *prioritizing the Industry in cooperation Sector with respect to development-oriented indices affecting on increase in the share of cooperatives in the country's economy "*, *cooperation*, Vol. 20, No.210-211, pp:1-16. (in persian).
15. Tafazoli, F. (1995): *theory and macroeconomic policies*, *Nay Publishing, Tehran.* (in persian).
16. Teimoori, M., Reihani Hamadani, H., Hajian, M. H. and Teimoori, M. (2014): *Identifying Potential of Investment in Agricultural Cooperatives of Hamadan Province Compared to Other Areas of Cooperation Using AHP Technique*, *Rural Development Strategies*, , Vol. 1, No. 3, pp:47-61. (in persian).
17. Coulter. M, (2005): *Entrepreneurship in action (2th ed.)*. Prentice Hall Pub. New Delhi, India.
18. Fulton. M, (1999): *Cooperatives and member commitment. The finish Journal of Business Economics*, 4(1999), 418-437.
19. Khan M. & C. Reinhart (1990) *Private investment & economic growth in developing countries*.
20. Widergen. M, (2004): *Revealed Comparative Advantage in the Internal Market* , *Turku School of Economic* , (ETLA).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی